

Τι γυρεύει ο Μπακούνιν στο φαράγγι της Σαμαριάς;

ΜΑΡΩ ΔΟΥΚΑ, *Ελα να πούμε ψέματα*, εκδόσεις Πατάκη, σελ. 664

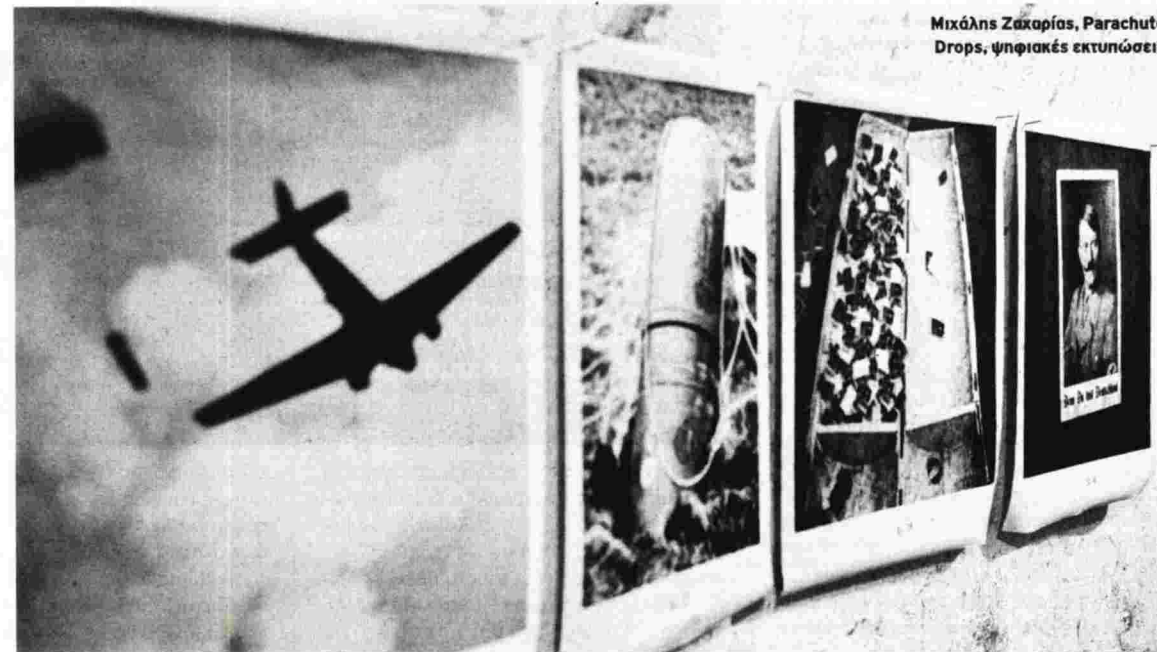
» Με καλλιγραφικούς χαρακτήρες διαβάζουμε στις πρώτες γραμμές το «Αθώοι και φταίχτες» (2004), με νευρώδη γραφή στις επόμενες «Το δίκιο είναι ζόρικο πολύ» (2010) και με υγρό ακόμη το μελάνι στις τελευταίες γραμμές το «Ελα να πούμε ψέματα» (2014). Το μεγαλεπήβολο σχέδιο μιας τριλογίας που πριν από δέκα χρόνια σχεδίαζε η Μάρω Δούκα να συνθέσει πάνω στις γραμμές του μύθου και της ιστορίας έχει μόλις ολοκληρωθεί, και η αίσθηση καθενός από τα βιβλία που συντηρούσε πολύ υψηλά τις αναγνωστικές μας προσδοκίες για το επόμενο μένει να δικαιωθεί και στο σύνολο.

ΤΟΥ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΧΑΤΖΗΜΟΥΣΙΑΔΗ

Που σημαίνει ότι το ιστορικό και κοινωνικό μωσαϊκό που μέχρι τώρα τοιχογραφούνταν σαν αυτοτελείς εικόνες πρέπει πλέον να θεωρηθεί σαν ενιαίο καλλιτεχνικό όλο, προκειμένου να προσδιοριστούν οι αισθητικές και οι ιδεολογικές προκείμενες που το συνθέτουν, να ανιχνευτεί η διακειμενική επικοινωνία μεταξύ των επιμέρους στοιχείων που το αρθρώνουν και να καθοριστεί το ειδικό βάρος που το καθένα φέρει στο τελικό αποτέλεσμα, έργο που ελπίζω ότι πολύ σύντομα θα αναλάβει η κριτική. Η δική μου προσοχή είναι για την ώρα στραμμένη στο τρίτο και τελευταίο βιβλίο της σειράς, που έστω και κατά μόνας ιδωμένο αρκεί και με το πολύ παραπάνω για να προσελκύσει το ενδιαφέρον μου.

Πιο συγκεκριμένα. Η πρώτη ύλη της αφήγησης αντλείται από τον καθημερινό βίο τεσσάρων προσώπων της χανιώτικης κοινωνίας, που καλούνται να διαχειριστούν τους προσωπικούς τους περισπασμούς μέσα στην κοινωνική ερημότητα της Ελλάδας των μνημονίων. Η διάλυση του κοινωνικού ιστού, ο εργασιακός μεσαίωνας, η τηλεοπτική αποβλάκωση και η πολιτική καταπίεση διαμορφώνουν ένα εκρηκτικό περιβάλλον εντός του οποίου οι ατομικές διαψεύσεις, οι ψυχικές ανασφάλειες και οι υπαρξιακές αγωνίες δεν μπορούν πλέον να κρύβονται κάτω από το ροζ χαλί της ευμάρειας και να ξερκίζονται μέσα από την καταναλωτική επιδειξιμανία. Αν θέλουν οι ήρωες να συνεχίσουν να στέκονται όρθιοι, είναι υποχρεωμένοι να αναμετρηθούν με το παρόν και με το παρελθόν τους, προκειμένου να συστήσουν ένα άλλο παράδειγμα ζωής που θα εδραϊώνεται σε πιο στέρεες σχέσεις, με τον εαυτό τους, με τους άλλους και με την ιστορία του τόπου.

Τούτη η ιστορία είναι πανταχού παρούσα μέσα από μισόλογα, προφορικές αφηγήσεις ή ξεχασμένα γραπτά, και σε κάθε περίπτωση διατηρείται σαν χαινούσα πληγή που υποβάλλει ένα αίσθημα ματαιώσης και συντηρεί ένα κλίμα μυστηρίου. Και ενώ σε μια συμβατική αφήγηση θα περίμενε κανείς το ξεδιάλυμα του μυστηρίου να γίνει αφορμή ώστε να αποκαλυφτούν ένοχα οικογενειακά μυστικά, που στην αρχή θα κλονίσουν ψυχικά τους ήρωες αλλά στο τέλος θα τους βοηθήσουν να ξαναδούν καλύτερα τον εαυτό τους και τον κόσμο και να βγουν σοφότεροι από τη δοκιμασία, η Δούκα δεν ενδίδει στην ευκολία των αφηγηματικών κλισιό: το μυστήριο παραμένει αξεδιάλυτο, η δε απάντηση που κάθε φορά προτείνεται υπαγορεύεται πιο πολύ από την ανάγκη των πρώων να κουτσολέψουν τη σχέση τους με το παρελθόν επιλέγοντας την πιο

Μιχάλης Ζαχαρίας, Parachute Drops, ψηφιακές εκτυπώσεις

βολική για τους ίδιους ερμηνεία, παρά να κατακτήσουν διαπαντός την αντικειμενική γνώση του - αν μπορεί να υπάρξει ποτέ μια τέτοια γνώση.

Αν λοιπόν οι εγκιβωτισμένες αφηγήσεις που φιλοξενούνται στο σώμα της μείζονος αφήγησης δεν περικλείουν συνταγές ατομικής σοφίας και δεν περιορίζονται στην αναγκαία επιβράδυνση της πλοκής, τότε ποια λειτουργία επιτελούν;

Στην περίπτωση των σημειώσεων της μητέρας της Κριάρά και κυρίως του πατέρα του Ίδομενέα έχουμε μια άμεση και αυθεντική σκιαγράφηση των δραματικών συνθηκών του εμφυλίου, που κομίζει από πρώτο χέρι το βίωμα της τραγωδίας, εδραϊώνει στενότερους δεσμούς ανάμεσα στις δύο γενιές, υπονοεί μια σχέση ομοιότητας, τηρουμένων πάντα των αναλογιών, ανάμεσα σε ό,τι συνέβη στην Ελλάδα του εμφυλίου και σε ό,τι συμβαίνει στην Ελλάδα των μνημονίων και προσφέρει στη συγγραφέα τη δυνατότητα να εκφέρει λόγο και να πάρει θέση απέναντι στην αναθεωρητική αντίληψη της ιστορίας, που αρέσκεται να εξισώσει τους θύτες με τα θύματα.

Υπάρχει βέβαια και η περίπτωση του Μπακούνιν, που εγκιβωτίζεται μέσα από τα νεανικά γραπτά του Πανάρη, προκειμένου να φιλοτεχνηθεί το γοητευτικό πορτρέτο του ρώσου αναρχικού και να ανυψωθεί σε σύμβολο της αιώνιας επανάστασης σαν τον Μπολιβάρ του Εγγονόπουλου, ώστε να αναγνωρίσουμε τη μορφή του όχι μόνο στους δρόμους της παρισινής κομούνας ή της εξεγερμένης Πράγας, όπου πράγματι έλαβε μέρος, αλλά και ανάμεσα στους φυλακισμένους της Ακροναυπλίας, στους εκτελεσμένους της Καισαριανής και στους αποκλεισμένους αντάρτες στο φαράγγι της Σαμαριάς.

Όλα αυτά είναι δηλωτικά ενός πολιτικού στίγματος που με συνέπεια υπερασπίζεται η Δούκα από την πρώτη μέχρι την τελευταία λέξη του βιβλίου της. Τώρα που ο πολιτικός προβληματισμός επανακάμπτει στη λογοτεχνία άλλοτε με τη μορφή υπαινικτικών σχολίων, συνηθέστερα ως ανώδυνη κριτική διάθεση, και ακόμη πιο συχνά σαν εκθέσεις ιδεών που αναμασούν κυρίαρχα ιδεολογήματα, η συγγραφέας καταφέρνει,

δίχως να ξεστρατίζει από την πορεία της αφήγησης, δίχως να κρύβεται πίσω από γενικολογίες και δίχως να καταλήγει στην ευκολία του αφορισμού, να συνομιλεί με την επικαιρότητα και να αντλεί το υλικό της από τις τρέχουσες εξελίξεις, αρθρώνοντας έναν αιχμηρό πολιτικό λόγο και θέτοντας με την τεχνική του απροσδόκητου τον αναγνώστη προ των ευθυνών της δικής του στάσης.

Φοβάμαι όμως ότι αδικώ το βιβλίο, όσο στέκομαι μόνο στην πολιτική του διάσταση. Γιατί το «Ελα να πούμε ψέματα» είναι κάτι πολύ παραπάνω από ένα ακόμη βιβλίο για την κρίση. Πρωτίστως είναι ένα εμπνευσμένο μυθιστόρημα για το ασίγηστο πάθος της ελευθερίας, με φόντο την τρέχουσα και πρόσφατη ιστορία του τόπου, που καταφέρνει να συναρεί εντός του διαφορετικές αφηγηματικές φωνές, διαφορετικά κειμενικά είδη, διαφορετικά χρονικά επίπεδα, διαφορετικές αισθητικές τεχντροπίες, όπως για παράδειγμα η τριτοπρόσωπη αφήγηση που διαρκώς φλερτάρει με το ελεύθερο πλάγιο ύφος ή το απομνημόνευμα που συνυπάρχει με τη μυθιστορηματική βιογραφία ή η εμφυλιοκρατούμενη Ελλάδα που συνομιλεί με την Ελλάδα των μνημονίων ή η μεταμοντέρνα πολυφωνική γραφή που συναντάει το ρομαντικό διήγημα κτλ, και μάλιστα με τόσο αβίαστο τρόπο, ώστε η τελική σύνθεση να διακρίνεται για την έντεχνη αρμολόγηση και την απόλυτη αρμονία ενός εκ πρώτης όψεως ετερόκλητου υλικού.

Ορισμένες ήσσονες επιφυλάξεις που διατηρώ για το πολυχρησιμοποιημένο αφηγηματικό εύρημα των κρυμμένων τετραδίων ως αγωγών στην επικοινωνία ανάμεσα στο παρόν και στο παρελθόν, ή για κάποια διαλογικά μέρη, όπου η ανάγκη της αληθοφάνειας γειώνει απότομα το ρυθμό και την ένταση του ελεύθερου πλάγιου ύφους, δεν είναι σε καμία περίπτωση αρκετές για να άρουν την βασική διαπίστωσή μου. Ότι εδώ έχουμε να κάνουμε με ένα (ακόμη) εξαιρετικό δείγμα συγγραφικής ωριμότητας της Δούκα.

Ο Παναγιώτης Χατζημουσιάδης είναι πεζογράφος